

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Факультет суспільних наук і міжнародних відносин
Кафедра соціології

СОЦІОЛОГІЯ

ПРОГРАМА
вибіркової навчальної дисципліни
підготовки бакалавра

Дніпро
2017 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Дніпровським національним університетом імені Олеся Гончара

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Кривошеїн В.В., завідувач кафедри соціології, доктор політичних наук, професор (керівник робочої групи); Ніколенко В.В., професор кафедри соціології, доктор соціологічних наук, доцент; Гудзенко О.З., доцент кафедри соціології, кандидат соціологічних наук, доцент; Демичева А.В., доцент кафедри соціології, кандидат соціологічних наук, доцент; Зубарева О.І., доцент кафедри соціології, кандидат соціологічних наук; Ходус О.В., доцент кафедри соціології, кандидат соціологічних наук, доцент, Шевчук М.О., старший викладач кафедри соціології.

Обговорено та схвалено науково-методичною комісією за спеціальністю 054 Соціологія

20 червня 2017 року, протокол № 8

ВСТУП

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Соціологія» складена відповідно до освітньо-професійних програм підготовки бакалавра спеціальностей університету, що формують гуманітарні та соціально-економічні компетентності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є соціологія як наука про функціонування та розвиток суспільства як соціальної системи.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліни, що формують компетентності з історії та культури України.

Програма навчальної дисципліни складається із таких змістових модулів:

Змістовний модуль 1. Історія розвитку та загальнотеоретичні засади соціологічної науки

Змістовний модуль 2. Ціннісно-нормативна система сучасного суспільства

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія» є формування у студентів знань про категорії, функції та напрями теоретичної соціології, про суспільство як соціальну систему, соціальні зв'язки і відносини, соціальні інститути та групи, способи їх організації, закономірності функціонування і розвитку; ознайомлення з пріоритетними напрямками досліджень галузевих та спеціальних соціологій, а також з основними методами проведення конкретних соціологічних досліджень.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціологія» є:

- розкриття основних тенденцій розвитку та загально-теоретичних засад соціологічної науки;
- визначення головних характеристик суспільства як соціальної системи;
- з'ясування суті ціннісно-нормативних компонентів сучасного суспільства.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- поняття суспільства як соціальної реальності та цілісної системи;
- основні соціальні інституції, що забезпечують відтворення суспільних відносин;
- головні етапи культурно-історичного розвитку суспільства, механізми та форми соціальних змін;
- поняття соціалізації та соціального контролю, особистості як суб'єкта соціальної дії та соціальних взаємодій, виробити соціологічне розуміння особистості;
- культурно-історичні типи соціальної нерівності та стратифікації, мати уявлення про горизонтальну і вертикальну соціальну мобільність;
- загальні проблеми стратифікації українського суспільства, виникнення класів, причини бідності та нерівності, взаємини соціальних груп, спільнот;
- основні етапи та методи соціологічного дослідження.

Вміти:

- об'єктивно, на наукових засадах, визначати місце і роль соціології в системі соціально-гуманітарних наук, простежити міжпредметні зв'язки;
- визначати своє місце в соціальній структурі суспільства, а також соціальні ролі, які може виконувати людина в житті, встановлювати власний соціальний статус та соціальний статус учасників спільної діяльності, з'ясовувати стан і дієздатність трудового колективу;
- визначати тип суспільства у конкретній державі, його мобільність та маргінальність, структуру та класифікувати характеристики розвитку суспільної системи конкретної держави;
- оцінити характер взаємозв'язку «природа – людина – суспільство», виробити власне ставлення до ролі новітніх наукових досягнень у розвитку людства (клонування, трансплантації, генної інженерії, кріобіології, евтаназії);
- використовувати отримані теоретичні знання для визначення характеристик суспільної реальності та оцінки конкретних ситуацій, що виникають у повсякденному житті, передбачувати та аналізувати можливі наслідки таких ситуацій;
- на основі критеріїв класифікації суспільних об'єднань і рухів визначати тип конкретного суспільного об'єднання та його місце в соціальній структурі держави;
- володіти основами соціологічного аналізу, формувати соціологічну культуру.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Історія розвитку та загальнотеоретичні засади соціологічної науки

Тема 1. Основні етапи і тенденції розвитку соціології.

Класичний період інституціоналізації соціологічної науки. Позитивізм О. Конта. Органіцистська теорія суспільства Г. Спенсера. Соціологія марксизму: концепція історичного розвитку суспільства і соціальної структури. Натуралістичний і психологічні напрямки в соціології. «Соціологізм» Е. Дюркгейма. «Розуміюча соціологія» М. Вебера.

Теорії макрорівня. Структурний функціоналізм Т. Парсонса і Р. Мертона. Конфліктологічний підхід Р. Дарендофа, Л. Козера, Ч. Мілза. Теорії мікрорівня. Символічний інтеракціонізм Ч. Кулі та Дж. Міда. Етнометодологія А. Шюца, Г. Гарфінкеля. Феноменологія П. Бергера і Т. Лукмана. Основні підходи в рамках інтегративної парадигми – інтегральна соціологія П. Сорокіна, теорія структурації Е. Гіденса, структурно-діяльнісний підхід П. Штомпки, структурний конструктивізм П. Бурдьє.

Розвиток української соціологічної думки представниками «Женевського гуртка» (М. Драгоманов, С. Подолинський). Інституалізація соціології в Україні (М. Грушевський, Б. Кістяківський, М. Шаповал). Сучасний стан розвитку соціології в Україні. Провідні соціологічні організації. Видатні українські соціологи сьогодення.

Тема 2. Соціологія як сфера наукового пізнання.

Соціологія як самостійна наука про суспільство. Соціокультурні передумови виникнення соціології. Об'єкт і предмет соціології. Сутність та види законів соціології. Категорії соціології. Специфіка соціологічного теоретизування і уяви. Визначення поняття «соціальне».

Основні парадигми до розуміння людини і суспільства в соціології. Підходи до класифікації рівнів соціологічного знання. Фундаментальна та прикладна, макро- та мікросоціологія. Трирівнева структура соціологічного знання. Рівні соціологічного аналізу й основні парадигми (Дж. Рітцер, Дж. Александер). Визначення предметного поля, структури і функцій соціології. Сучасні тенденції розвитку соціологічної науки. Місце соціології в системі суспільствознавства, її зв'язок з іншими науками.

Основні функції соціології: теоретико-пізнавальна, практико-перетворювальна, світоглядно-ідеологічна, інформаційна, описова, соціального управління, соціоінженерна та інші. Основні пізнавальні та соціально-технологічні завдання соціології. Напрями досліджень сучасної вітчизняної соціології.

Поняття, специфіка, функції та різновиди соціологічних досліджень. Логіка соціологічного дослідження. Завдання та процедурні особливості етапів підготовки, збору, опрацювання та аналізу емпіричної інформації, розробки звітних документів та рекомендацій.

Поняття та структура програми соціологічного дослідження, вимоги до її складання. Поняття вибірки та вибіркового дослідження, вибіркової та генеральної сукупностей. Методи формування вибіркової сукупності.

Основні методи збору соціологічної інформації: анкетування, інтерв'ю, соціометричне опитування, тестування, аналіз документів, спостереження, соціальний експеримент. Особливості використання методів в кількісних та якісних соціологічних дослідженнях.

Тема 3. Суспільство як соціальна система.

Соціологічне розуміння суспільства: класичні та сучасні версії. Ознаки суспільства. Соціологічні теорії походження суспільства. Типологія суспільств за різними критеріями. Теорії сучасного суспільства: концепції постіндустріального суспільства, інформаційного, технотронного, знань, суспільства експертів, ризиків, споживання, дозвілля, спектаклю та ін.

Поняття соціальної спільноти. Фактори функціонування соціальних спільнот. Види соціальних спільнот: масові, групові, соціально-територіальні, демографічні, етнічні та інші. Суспільство як продукт взаємодії соціальних спільнот. Системний підхід в соціології. Суспільство як соціальна система. Основні рівні системного підходу до суспільства (макро-, мезо- та мікрорівні). Сутність та характерні риси суспільства. Громадянське суспільство та його основні інститути.

Україна в контексті теорій сучасного суспільства. Особливості українського соціуму. Україна в міжнародних рейтингах. Імідж сучасної України. Теорія модернізації. Органічна та неорганічна види модернізації.

Тема 4. Соціальна структура, соціальна стратифікація та соціальна мобільність.

Поняття соціальної структури суспільства. Критерії структурування суспільного простору. Типи (види) соціальних структур у суспільстві. Елементи соціальної структури. Соціальні статуси і ролі. Номінальні та рангові показники соціальної позиції індивіда в соціальній структурі. Рольовий набір та статусна декомпозиція, міжрольовий конфлікт. Поняття та типології соціальної групи, класу, верстви, декласованих елементів. Функції та типи соціальних груп. Поняття соціального інституту. Різновиди соціальних інститутів та їх соціальні функції. Інституційні ознаки та їх характеристика. Функції та дисфункції соціальних інститутів. Ознаки організації, їх типи і види. Поняття про тотальні заклади і добровільні асоціації. Бюрократія як приклад соціальної організації (за М. Вебером).

Теорії соціальної стратифікації та мобільності. Категорії рівності / нерівності в історико-соціологічному ракурсі. Соціальна диференціація і соціальна нерівність. Види нерівності. Історичні види стратифікації. Відкриті та закриті системи стратифікації. Перехід від економічного до культурного структурування суспільного простору. Нові типи стратифікаційних систем (етакратична, фізико-генетична, культурно-символічна, соціально-професійна, культурно-нормативна). Поняття «соціальна мобільність»: види, форми та показники. Історія і сучасний стан дослідження соціальної мобільності. Фактори соціальної мобільності. Соціальні інститути як канали соціальної мобільності. Бар'єри інфільтрації.

Тема 5. Соціальні інститути та організації і суспільні процеси.

Концептуалізація поняття «соціальний інститут» та його сутнісні риси. Процес виникнення та становлення соціальних інститутів. Основні умови інституціоналізації: поява об'єктивної потреби, наявність особливого культурного середовища, наявність необхідних ресурсів.

Види соціальних інститутів: економічні, політичні, культурні, виховні, соціальні. Формальні та неформальні соціальні інститути та їх характерні риси. Функції соціальних інститутів: регулятивна функція, функція відтворення суспільних відносин, інтегративна функція, комунікативна функція. Явні та латентні функції соціальних інститутів. Поняття дисфункції та її основні прояви. Дисфункціональність соціальних інститутів в сучасному українському суспільстві. Поняття та основні риси соціальної організації. Формальні та неформальні соціальні організації.

Поняття соціальних змін. Теорії соціальних змін: соціокультурні, індустріально-технологічні та соціально-економічні. Типологія соціальних змін, форми і суб'єкти соціальних змін. Традиція, інновація і модернізація в системі соціальних змін.

Соціальні рухи, їх природа та визначальні характеристики. Відмінність соціальних рухів від соціальних інститутів і соціальних організацій. Типи (експресивні, утопічні, революційні, реформаторські, рухи опору) та різновиди (молодіжні, феміністські, релігійні, молодіжні, політичні та ін.). соціальних рухів. Життєвий цикл соціальних рухів: стадія занепокоєння, збудження, формалізації, розпаду.

Реформи і революції в системі соціальних змін. Характерні риси соціальних революцій. Логіка революційних перетворень.

Змістовний модуль 2. Ціннісно-нормативна система сучасного суспільства

Тема 1. Особистість у системі соціальних зв'язків.

Поняття особистості в соціології. Людина, індивід, індивідуальність, особистість. Теорії особистості. Складові соціологічної структури особистості. Індивідуальне життя людини. Вікові етапи людського життя (дитинство, отрочество, юність, зрілість, похилий вік) та їх особливості. Генерації та їх спадкоємність.

Типологічні засади визначення особистості. Співвідношення ідеального, нормативного та реального типів особистості. Модальна особистість як утілення загальнокультурних цінностей наданого суспільства. Базові типи особистості – соціально схвалені типи суспільства. Особистість в соціальній структурі суспільства. Соціальні статуси і ролі.

Поняття, етапи, фази соціалізації. Інститути і агенти соціалізації. Поняття референтної групи. Класичні теорії соціалізації. Концепції соціалізації в теоріях дослідників другої половини ХХ ст. Ідентичність як суб'єктивний показник ефективності соціалізації. Процес самоідентифікації. Криза ідентичності як нормативна, перебіг процесу самоідентифікації.

Тема 2. Культура як соціальний феномен.

Підходи щодо визначення сутності культури як суспільного явища. Поняття «культура». Функції культури. Діалектична єдність матеріальної та духовної культури. Культура історична й актуальна. Рівні та форми репрезентативної культури: елітарна, народна, масова. Складники культури.

Сутність і типологія соціальних норм і культурних цінностей. Міжкультурна взаємодія і феномен культурного шоку. Культурні універсалиї. Єдність і різноманітність культур. Субкультури та контркультура. Моно- та полістилізм у культурі. Полікультурність у сучасному суспільстві. Культурні процеси в сучасній Україні.

Тема 3. Соціальні норми та цінності як регулятори соціальної взаємодії.

Поняття та структурні рівні соціальних зв'язків, дії, взаємодії, відносин, конфліктів. Теорія обміну Дж. Хоманса, драматургічна теорія Е. Гофмана, концепція «чистого спілкування» Г. Зіммеля. Сутність та типологія соціальних норм і культурних цінностей. Міжкультурна взаємодія та феномен культурного шоку. Система соціального контролю. Концепція соціального контролю П. Бергера.

Поняття та чинники девіантної поведінки. Теорії девіантної поведінки. Види девіантної поведінки. Девіантна поведінка в умовах сучасного українського суспільства: причини, фактори, соціальна база, рівень розповсюженості.

Система соціального контролю. Формальний та неформальний контроль. Концепція соціального контролю П. Бергера. Соціальні норми та санкції: сутність та види. Соціальні норми в умовах сучасного суспільства.

3. Рекомендована література

Вербець, В.В. Соціологія [Текст]: Навч. посібник / В.В. Вербець, О.А. Субот, Т.А. Христюк. – К.: КОНДОР, 2009.

Лукашевич, М.П. Соціологія. Загальний курс [Текст]: Підручник / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2004.

Соціологія [Текст]: Навч. посіб. для ВНЗ / За ред. С.О. Макеєва. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 566 с.

Соціологія [Текст]: навч. посібник / [Г.І. Безверха, Л.Г. Гончаренко, Н.І. Грищенко та ін.]. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009.

Соціологія [Текст]: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / За заг. ред. В.І. Докаша. – 3-ге вид., доопр., доп. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013.

Соціологія [Текст]: Підручник / За ред. В.Г. Городяненка. – 3-те вид., перероб. і доп. – К.: Вид. центр «Академія», 2008. – 544 с.

Соціологія [Текст]: Підручник / За ред. В.М. Пічі. – 3-те вид. – Л.: «Новий світ-2000», 2007.

Соціологія [Текст]: підручник / Ю.Ф. Пачковський, Н.В. Коваліско, І.В. Городняк та ін.; за ред. Ю. Ф. Пачковського. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 418 с.

Танчин, І.З. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.З. Танчин. – 3-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 351 с.

Щудло, С.А. Соціологія. Курс лекцій [Текст]: навч. посібник / С.А. Щудло,

Т.М. Романів, І.Л. Мірчук. – Вид. 2-е. – Дрогобич: Вимір, 2007.

Сокурянська, Л.Г. Вступ до соціології [Текст]: Навч. посібник / Л.Г. Сокурянська. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 206 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Формою підсумкового контролю успішності навчання з навчальної дисципліни «Соціологія» є залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання

Перелік питань для діагностики успішності навчання:

1. Специфіка предметної сфери соціології.
2. Структура соціологічної науки.
3. Функції соціології в сучасному суспільстві.
4. Передумови виникнення соціології.
5. Кількісні методи в соціології (масові опитування, контент-аналіз документів, структуроване спостереження та ін.).
6. Якісні методи в соціології (фокус-група, біографічний метод, кейс-стаді, глибинне інтерв'ю).
7. Вибірковий метод в соціологічному дослідженні: сутність та методи побудови.
8. Соціологічне визначення суспільства.
9. Теорії виникнення суспільства.
10. Типологія суспільств в соціологічному знанні.
11. Концепції сучасного суспільства.
12. Поняття «аномія» в теоріях Є.Дюркгейма та Р.Мертонна.
13. Поняття соціальної структури.
14. Види соціальної структури.
15. Елементи соціальної структури.
16. Загальні положення теорії соціальної стратифікації.
17. Історичні види стратифікаційної системи суспільства.
18. Соціальна мобільність як механізм соціального руху.
19. Поняття соціального інституту: основні види та функції.
20. Особистість як категорія соціології.
21. Сутність та етапи соціалізації.
22. Теорії соціалізації особистості.
23. Основні агенти та інститути соціалізації.
24. Структура особистості.
25. Соціальні типи особистості (модальний, ідеально-нормативний)
26. Девіантна поведінка: чинники і прояви.
27. Біологічні та психологічні теорії девіації.
28. Соціологічні теорії девіантної поведінки.
29. Механізм та форми соціального контролю.
30. Соціологічна інтерпретація і соціальні функції культури.

31. Форми і види проявів культури в житті людини та суспільства.
32. Основні компоненти культури (цінності, норми, звичаї).
33. Єдність та різноманітність культур.
34. Моностилізм та полістилізм в культурі: основні відмінності.
35. Поняття та чинники соціальних процесів і змін в сучасній соціології.
36. Соціальні рухи, їх природа та типи.
37. Соціальні процеси та їх різновиди.
38. Поняття та види модернізації.
39. Глобалізація в сучасному суспільстві (основні теорії, характерні риси)
40. Позитивні та негативні наслідки глобалізації в економіці та культурі.